

Lublin, dn. 17.15.2020 r.

dr hab. Jolanta Panasiuk, prof. UMCS
Katedra Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**Recenzja osiągnięć Pani dr Olgi Przybyli
ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo**

Sylwetka naukowa i zawodowa

Pani dr Olga Przybyła jest badaczem rozpoznawanym i cenionym w środowisku językoznawców i logopedów, identyfikowanym z logopedią śląską. Właśnie w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach przez długie lata i z dużym powodzeniem reformowała i rozwijała ośrodek podyplomowego i specjalizacyjnego kształcenia logopedów oraz badań nad zaburzeniami mowy, który w związku z Jej działalnością stał się jednym z ważniejszych punktów na logopedycznej mapie Polski. Naukowy rozwój dr Przybyli od początku związany jest z tym Uniwersytetem, tu studiowała i w 1998 r. otrzymała tytuł magistra filologii polskiej (na podstawie pracy magisterskiej pt. „Determinanty sprawności językowej uczniów”, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Edwarda Polańskiego), a w 2002 roku, po czteroletnich studiach doktoranckich, stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa (na podstawie rozprawy pt. „Akty mowy w języku nauczycieli”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Żydek-Bednarczuk). Osoby zacnych Promotorów a także tematyka magisterium i doktoratu zaważyły na kształtowaniu się perspektywy językoznawczej, obecnej w przyszłych badaniach naukowych dr Olgi Przybyli.

Przedmiot naukowych zainteresowań Habilitantki klarował się natomiast w związku z dalszymi etapami Jej kształcenia i specjalizacji. W 2006 roku dr Olga Przybyła zdobyła certyfikat terapeuty integracji sensorycznej, nadany przez Polskie Towarzystwo Integracji Sensorycznej, po ukończeniu I i II stopnia szkolenia, w 2008 roku ukończyła 4-semestralne kwalifikacyjne studia z zakresu logopedii z glottodydaktyką i terapią pedagogiczną, w 2013 roku – podyplomowe specjalizacyjne studia z zakresu neurologopedii, a w 2016 roku – podyplomowe specjalizacyjne studia z zakresu surdologopedii na Uniwersytecie Śląskim. W Polsce jest to – jak dotąd – najszerszy zakres kształcenia i najwyższy stopień zawodowej specjalizacji logopedów.

Takie przygotowanie teoretyczne i praktyczne jest też doskonałą podstawą do podjęcia badań nad biologicznymi uwarunkowaniami mowy. Dr Olga Przybyła te uwarunkowania bada poprzez mechanizmy sensoryczno-motorycznego rozwoju człowieka.

O problematyce badań naukowych prowadzonych w ciągu ostatnich lat przez dr Olę Przybyłą zdecydowały zapewne Jej zawodowe doświadczenia. Jeszcze w trakcie studiów polonistycznych była zatrudniona na stanowisku nauczyciela języka polskiego w Zespole Szkół Ogólnokształcących Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Bytomiu, następnie – już z tytułem magistra filologii polskiej i zdobytym doświadczeniem dydaktycznym polonisty – na stanowisku asystenta, a po doktoracie na stanowisku adiunkta w Katedrze Dydaktyki Języka Polskiego i Literatury Polskiej (Zakład Języka Polskiego) na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zapewne te okoliczności skupiły uwagę dr Przybyli nad uwarunkowaniami rozwoju języka i kształcenia językowego w normie i patologii.

Osiągnięcie naukowe po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Pani dr Olga Przybyła we wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego jako osiągnięcie naukowe przedstawiła *jednotematyczny cykl publikacji poświęcony poszukiwaniu reguł programowania języka i zachowań językowych (biologiczno-kulturowe uwarunkowania mowy w normie i w zaburzeniach)* (Autoreferat, s. 7).

Jako podstawę do ubiegania się stopień naukowy doktora habilitowanego dr Olga Przybyła wskazała na dwa aspekty swoich dokonań:

- 1) cykl 12 autorskich artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach i monografiach,
- 2) 6 tomów czasopisma „Logopedia Silesiana”, którego jest pomysłodawczynią, założycielką i redaktorem naczelnym.

Ocena osiągnięcia naukowego

Problematyka badań i cele badawcze

Problematyka artykułów przedstawionych przez dr Olę Przybyłą jako osiągnięcie naukowe będące podstawą do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego jest spójna tematycznie,

nośna poznawczo i użyteczna społecznie. W obrębie tej problematyki Habilitantka wyodrębniła cztery płaszczyzny:

1. Wprowadzenie – w przestrzeni sensorycznych bodźców;
2. Studia przypadków osób z zaburzeniami o podłożu sensorycznym oraz badania struktury dźwiękowej języka;
3. Motoryczne zdolności koordynacyjne w świetle badań nad mową;
4. Semantyka zachowań ruchowych w subkodzie pisanim.

Zakres podjętych problemów jest uwieńczeniem wieloletnich doświadczeń Autorki jako polonisty i logopedy w codziennych kontaktach z dziećmi i młodzieżą, a także badań empirycznych prowadzonych metodami jakościowymi i ilościowymi nad dziećmi, u których rozwojowe zaburzenia mowy i wynikające stąd trudności szkolne występują na tle rozwojowych zaburzeń w sferze sensomotorycznej.

Cykl prac rozpoczyna krótki artykuł zatytułowany *Trudności w uczeniu się na lekcjach języka polskiego w perspektywie przetwarzania sensorycznego – wybrane zagadnienia*, („Nauczyciel i Szkoła”, 2007, nr 3-4). Ta praca ma istotne znaczenie poznawcze dla wyjaśnienia mechanizmów szkolnych niepowodzeń ucznia – zwraca uwagę na biologiczne dysfunkcje, które dotąd wymykały się kryteriom diagnostycznym w standardowym postępowaniu orzecznictwym. Tym samym Autorka rozpoczyna w Polsce badania nad teorią integracji sensorycznej i jej zaburzeniami, którą w latach 70. XX wieku na świecie rozpowszechniła Ann Jean Ayres, ale w nowej perspektywie – językoznawstwa i logopedii. Dziś główne założenia tej koncepcji są powszechnie znane, zostały zweryfikowane w badaniach klinicznych, rozwinięte instrumentalnie, stając się obowiązującym standardem postępowania diagnostyczno-terapeutycznego w psychologii, pedagogice, logopedii oraz specjalizacjach pokrewnych: audiologii czy fizjoterapii. Teoria zakłada, że zaburzenia w rozwoju zmysłów i przetwarzania sensorycznego mogą być przyczyną trudności motorycznych, emocjonalnych, społeczno-komunikacyjnych, poznawczych i językowych. Autorka stwierdza, że właściwie funkcjonujące systemy czuciowe stanowią biologiczne tło dla budowania prawidłowych doświadczeń w zakresie percepcji słuchowej, integracji bodźców słuchowo-językowych i schematów kinestetyczno-ruchowych. Zatem wartością tekstu dr Olgi Przybyli pt. *Trudności w uczeniu się na lekcjach języka polskiego w perspektywie przetwarzania sensorycznego – wybrane zagadnienia*, prócz aspektu poznawczego – ten wiąże się z postawieniem problemów badawczych, jest również aspekt praktyczny – zwrócenie uwagi na trudności edukacyjne

dziecka, w tym dotyczące kompetencji i sprawności językowych, zapamiętywania i przetwarzania materiału werbalnego, opanowania czytania i pisania, będące konsekwencją deficytów biologicznych innych niż możliwości rozwojowe wynikające z potencjału intelektualnego, a także sposobów ich rozpoznawania i kategoryzowania przy zastosowaniu specjalnie skonstruowanych testów.

Druga płaszczyzna problemów wyodrębniona w cyklu publikacji wiąże się z diagnostycznym aspektem badań nad integracją sensoryczną w kontekście językowych i komunikacyjnych możliwości człowieka, co stanowi istotne *novum* w polskim piśmiennictwie lingwistycznym i logopedycznym. Habilitantka wskazuje na współzależność pomiędzy organizacją procesów przetwarzania informacji sensorycznych a programowaniem języka i zachowań językowych. W obrębie tego zestawu publikacji mieści się krytyczny artykuł przeglądowy: *Zaburzenia rozwoju koordynacji – dyspraksja. Przegląd badań* („Logopedia Silesiana”, 2016, t. 5), dwa studia przypadków opisujące sensoryczne mechanizmy objawów zaburzeń językowych: *Zaburzenia centralnych procesów przetwarzania słuchowego. Studium przypadku jedenastoletniego chłopca* („Logopedia” 2014/2015, t. 43-44) i *Studium przypadku dziecka z zaburzeniami motorycznymi o podłożu sensorycznym* („Logopedia Silesiana”, 2016, t. 5). Na podstawie tych opisów dr Olga Przybyła stworzyła zestaw typowych trudności językowych dziecka z zaburzeniami przetwarzania słuchowego i wskazała na problemy z segmentacją, analizą i identyfikacją dźwięków, niski poziom integracji w obrębie jednej lub wielu modalności, niskie zdolności do wiązania informacji semantycznych z prozodycznymi wykładnikami wypowiedzi, trudności w opanowaniu czynności czytania i pisania. Wykazała też, że tym zaburzeniom mogą towarzyszyć inne deficyty poznawcze, np. w zakresie uwagi i koncentracji. W przypadku zaburzeń motorycznych, u podłoża których leżą deficyty sensoryczne, Habilitantka zwróciła uwagę na ograniczenia w zakresie koordynacji i kategoryzacji bodźców o różnych modalnościach.

Prowadzone przez Habilitantkę analizy zaowocowały koncepcją badań populacyjnych zorientowanych na rozpoznawanie zaburzeń przetwarzania słuchowego u dzieci. Założenia i plan takich badań oraz ich wyniki przedstawiła w pracy: *W trosce o stan rozwoju wyższych funkcji słuchowych u dzieci – propozycja przesiewowych diagnoz na podstawie platformy APD Medical* („Logopedia”, 2017, t. 46). Dr Przybyła badaniami objęła pięćdziesięcioro dzieci w wieku 7-10 lat. Przy użyciu narzędzia informatycznego przeprowadziła specjalistyczne próby do oceny przetwarzania słuchowego, zgodne z najnowszymi standardami diagnostycznymi: test

reakcji słuchowej, test reakcji wzrokowej, adaptacyjny test jednosylabowego rozumienia mowy w szumie, test sekwencji częstotliwości, adaptacyjny test rozdzielności czasowej układu słuchowego, adaptacyjny test rozdzielczości częstotliwościowej oraz rozdzielności test liczbowy. Ilościowe i jakościowe wyniki tych badań umożliwiły opracowanie zindywidualizowanych programów usprawniania zaburzonych funkcji słuchowych u dzieci. Obecnie podobny zakres badań stał się obowiązującą praktyką w diagnozowaniu zaburzeń przetwarzania słuchowego u dzieci z niespecyficznymi zaburzeniami rozwojowymi, mającymi trudności szkolne z powodu zaburzeń językowych. Szacuje się, że ten problem dotyczy aż 5-7% uczniów, lecz dzięki specjalistycznej diagnostyce i badaniom przesiewowym ich problemy mogą być wcześniej rozpoznawane i skutecznie przełamywane.

Trzecia płaszczyzna badań prowadzonych przez Habilitantkę dotyczy ruchowego rozwoju dziecka w powiązaniu z jego rozwojem sensorycznym i możliwościami językowymi. W tej problematyce mieści się interpretacja danych empirycznych dotyczących sprawności artykulacyjnych w kontekście neuromotorycznych praw rozwoju dziecka przedstawiona w pracy: *Analiza dźwiękowej realizacji mowy w antropomotorycznej perspektywie opisu* („Forum Logopedyczne”, 2013, nr 21), gdzie Autorka w porządek motorycznego rozwoju dziecka wpisuje rozwój jego sprawności językowych, w tym wymawianiowych. Kolejne opracowanie: *Gielkot w zespole nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi* („Logopedia”, 2012, t. 41) prezentuje interesującą poznawczo interpretację zaburzeń koordynacji ruchowej w powiązaniu z występowaniem deficytów neurorozwojowych w sferze procesów językowych i myślowych, które ujawniają się w strukturze wypowiedzi. Autorka potwierdza empirycznie główną tezę teorii integracji sensorycznej, że to właśnie planowanie motoryczne stanowi najwyższą i najbardziej złożoną formę funkcjonowania człowieka i jest warunkiem prawidłowej, kompleksowej integracji sensorycznej, a ta z kolei jest pomostem pomiędzy sensoryczno-motorycznym i intelektualnym funkcjonowaniem mózgu. Wyznaczenie tych zależności jest podstawą do stworzenia standardu postępowania diagnostyczno-profilaktyczno-terapeutycznego na poszczególnych etapach psychoruchowego rozwoju dziecka i ontogenezy mowy, który Habilitantka opisała w pracy: *Motoryczne zdolności koordynacyjne w świetle badań nad mową* (w: *Metodologia badań logopedycznych*, pod. red. K. Kaczorowskiej-Bray, S. Milewskiego, Gdańsk, 2015). Autorka wskazała w tej pracy na wzajemne powiązanie w rozwoju dwu odrębnie dotąd opisywanych układów: funkcji obwodowego układu nerwowego, którego działanie ujawnia się na poziomie realizacji czynności artykulacyjnych i funkcji ośrodkowego układu

nerwowego, którego zadaniem jest tworzenie wzorca ruchu i konstruowanie artykulacyjnych wyobrażeń głoski. Zdaniem Habilitantki funkcjonowanie tych układów i kształtowanie się sprawności językowych w ontogenezie jest uwarunkowane rozwojem kontroli nad ciałem, zgodnie z prawami: cefalokaudalnym i proksymodystalnym, określającymi kierunek tego rozwoju.

Czwarty zestaw prac włączonych do jednotematycznego cyklu artykułów dotyczy znaczenia zachowań ruchowych w subkodzie pisanim. Ta problematyka opisana jest w kilku artykułach opublikowanych w czasopismach i monografiach naukowych: *W poszukiwaniu reguł w przyswajaniu mowy i języka – wnioski i inspiracje z badań nad kompetencją komunikacyjną i kompetencją językowych dzieci z trudnościami uczenia się* („Studia Pragmalingwistyczne”, 2010, t. II), *Gatunek listu a kompetencja lingwistyczna i komunikacyjna dzieci upośledzonych umysłowo* (w: *Gatunki mowy i ich ewolucja. Gatunek a komunikacja społeczna*, pod red. D. Ostaszewskiej, przy współudziale J. Przyklenk, Katowice 2011), *Umiejętności uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i umiarkowanym w tworzeniu wzorca gatunkowego życzeń* („Forum Logopedyczne”, 2012, nr 20), *Kompetencje tekstotwórcze uczniów klas początkowych w świetle sensomotorycznego-kształcenia dla mowy i języka* (w: *Twórczość w szkole. Rzeczywiste i możliwe aspekty zagadnienia*, pod red. B. Myrdzik, M. Karwatowskiej, Lublin, 2011).

Problematyka wymienionych prac wiąże badania Habilitantki nad sensomotorycznymi uwarunkowaniami rozwoju języka i procesów poznawczych z dydaktyką. W programowaniu sprawności językowych i komunikacyjnych u dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, orzeczonymi z powodu stwierdzonych deficytów rozwojowych, słusznie dostrzegła dr Olga Przybyła istotną rolę gatunków mowy „o stosunkowo stabilnej normatywnie formie wypowiedzi”, widząc możliwość rozwijania zachowań językowych w tej grupie osób poprzez zastosowanie kilku strategii: a) naśladowania wzorców językowych (posługiwanie się gatunkami mowy), b) wzmacniania pożądanych społecznie zachowań komunikacyjnych, c) wykorzystania wrodzonych i uniwersalnych procesów rozwoju poznawczego. Założenia przyjęte przez Habilitantkę są zgodne, chociaż Autorka o tym nie wspomina, z koncepcją Basila Bernsteina, który zalicza znaki językowe mające charakter stereotypów do uniwersalnych (dostępnych dla wszystkich), natomiast znaki zindywidualizowane traktuje jako partykularne (dostępne tylko niektórym członkom społeczeństwa). Uniwersalność i partykularyzm w koncepcji Bernsteina odnoszą się także do aktów mowy. Taka ścieżka interpretacyjna jest szczególnie cenna w

opracowywaniu skutecznych metod kształcenia językowego w przypadku różnych zaburzeń rozwojowych, co wciąż nastęcza nauczycielom wielu trudności. Jest to też znaczący problem w logopedii, gdzie wciąż niedostatecznie jest opisany porządek programowania zachowań językowych na poziomie struktur ponadzdaniowych i nieprecyzyjnie są zasady kształtowania kompetencji komunikacyjnej. Ten wątek wymaga dalszych badań.

Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań

Pani dr Olga Przybyła podejmuje problemy podstawowe dla zrozumienia istoty człowieka, dotyczące relacji mózg – umysł – język. Ich złożoność jest tym większa, że Habilitantka zajmuje się tymi relacjami w aspekcie rozwojowym – bada dzieci. Należy też zaznaczyć, że badanie językowych i komunikacyjnych możliwości człowieka w perspektywie praw neurorozwojowych i uwarunkowań kulturowych wymaga wiedzy wielospecjalistycznej, m.in. z zakresu neurofizjologii, socjologii, psychologii, pedagogiki czy audiologii, a specyfika materiału empirycznego – badanie dzieci w normie rozwojowej i z zaburzeniami rozwoju – wiąże się z opanowaniem szczególnych umiejętności praktycznych. Trzeba podkreślić, że Habilitanta zмага się z niełatwym zadaniem tworząc teoretyczne podstawy swoich badań. Badacz zjawisk o takim stopniu wzajemnych zależności i interferencji musi skonstruować system pojęć we właściwej hierarchii, wykraczając często poza jedną dyscyplinę naukową. Ten etap pracy naukowej wydaje się najtrudniejszy. Dr Przybyła wykazała się jednak dużą sprawnością w porządkowaniu pojęć opisujących badane zjawiska, stawianiu hipotez badawczych, interpretacji danych empirycznych i wyjaśnianiu zależności pomiędzy neurobiologicznymi i kulturowymi determinantami języka i zachowań językowych w normie i zaburzeniach. W wielu miejscach interpretacje, których dokonuje nasuwać mogą wątpliwości, jednak wątpliwości te nie decydują o obniżeniu wartości badań, lecz skłaniają do ich poszerzenia i jeszcze głębszej refleksji.

W opisie zjawisk związanych z zachowaniem człowieka, które są niedostatecznie rozpoznane, szczególną rolę pełni metoda eksperymentalna i metoda studium przypadku, zaczerpnięte z badań klinicznych i pedagogicznych. Te metody z dużym powodzeniem zaistniały już w badaniach, które dążą do diagnozy logopedycznej, czyli rozpoznania mechanizmu leżącego u podstaw językowych ograniczeń człowieka. Według metodologów nauki diagnozowanie – w znaczeniu szerokim – odnosi się do ogółu czynności, poczynając od ustalenia problemu rozwojowego, kończąc na opracowaniu materiałów pomocniczych, potrzebnych w procesie kształcenia i terapii. Sam proces diagnostyczny należy więc rozumieć

jako planowe i celowe interpretowanie danych uzyskanych zgodnie z uprzednio wyznaczonymi celami.

Według Stanisława Grabiasa¹ wzorcowy układ czynności diagnostycznych musi uwzględniać przynajmniej dwa komponenty wiedzy (Grabias, 2015):

1. wiedzę naukową na temat zachowań człowieka w określonej sferze objętej diagnozą;
2. wiedzę utrwaloną w praktyce dydaktycznej, będącą wynikiem pokoleniowych doświadczeń w postępowaniu z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Praktyka dowodzi, że obydwa zasoby wiedzy z trudem przystają do siebie. Każde bowiem postępowanie diagnostyczne i dydaktyczne obarczone jest inercją odłożoną w stosowanych przez lata procedurach. Prowadzi ona do rutyny, a ta ogranicza kreatywność diagnosty, utrwala i konserwuje lukę między refleksją naukową a postępowaniem praktycznym. Skuteczność diagnozowania i kształcenia dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych jest zatem wypadkową wielu czynników. Zależy przede wszystkim od wiedzy i zaangażowania diagnosty oraz od możliwości i motywacji dziecka z zaburzeniami rozwojowymi. Takiego zaangażowania i kreatywności dr Oldze Przybyli nie brakuje.

Diagnozowanie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymaga też procedur transdyscyplinarnych, obejmujących wyniki oceny klinicznej, psychologiczno-pedagogicznej, logopedycznej oraz charakterystyki społecznej, stanowiących odniesienie do wyników diagnozy funkcjonalnej – te wszystkie aspekty oceny badanych dzieci obejmuje zastosowana przez Habilitantkę w kilku Jej pracach metoda badawcza, a jest nią studium przypadku. W metodzie studium przypadku przedmiot badania ma wyraźnie jednostkową naturę – badacz nie stawia wstępnych hipotez, a jego celem jest dokładne opisanie i zinterpretowanie zjawiska. W przypadku dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi chodzi o rozpoznanie mechanizmu zaburzeń rozwojowych, w tym przypadku językowych, rodzaju i zakresu trudności edukacyjnych – to pozwala na wybór optymalnych sposobów terapii dziecka a także na dostosowanie metod kształcenia do specyfiki jego ograniczeń.

Wnioski badawcze

Badania prowadzone przez dr Olę Przybyłą należy traktować jako ważny krok w rozpoznawaniu mechanizmów warunkujących opanowanie języka i czynności mowy. Ich wyniki

¹ Grabias S. (2015). *Postępowanie logopedyczne. Standardy terapii. W: Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego*, red. S. Grabias, J. Panasiuk, T. Woźniak. Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 13-35.

w istotny sposób wzbogacają wiedzę o prawach nabywania języka w ontogenezie oraz korelacjach pomiędzy trudnościami językowymi i poznawczymi a dysfunkcjami motorycznymi i sensorycznymi ujawniającymi się u dzieci i młodzieży na różnych etapach ich rozwoju i edukacji. Skupiając swoje zainteresowania naukowe na mechanizmach biologicznych (integracji sensorycznej) i kulturowych (środowisko językowe i metody kształcenia) Habilitantka wpisuje się w nurt badań nad uwarunkowaniami rozwoju mowy i mechanizmami trudności językowych i komunikacyjnych.

Uwagi:

Niezrozumiałe i wymagające językowej redakcji są niektóre sformułowania zawarte w Autoreferacie, np.: „Formę języka i zachowań językowych determinują: kultura, ograniczenia ludzkiego poznania i potrzeba problemu komunikacji wspólnego wszystkim ludziom” (s. 11), „Wieloaspektowe trudności (czy zależności? J.P.) między mózgiem a językiem znajdują swoje uzasadnienie” (s. 11), „przeprowadzone obserwacje jednostkowych przypadków oraz wyniki uzyskane w grupach badawczych służyły wypracowaniu sposobów procedur terapeutycznych dla osób z trudnościami w przetwarzaniu bodźców niezależnie od zmysłów” (s. 18).

„Logopedia Silesiana” – koncepcja czasopisma i redakcja naukowa

Jako drugą część swojego dokonania naukowego i podstawy ubiegania się o stopień doktora habilitowanego dr Olga Przybyła podaje czasopismo naukowe „Logopedia Silesiana”, które zainicjowała i któremu – jako redaktor naczelny – nadała naukowy prestiż, wprowadziła do międzynarodowego obiegu, a na jego łamach otworzyła przestrzeń naukowego dyskursu w zakresie badań nad uwarunkowaniami rozwoju mowy i jej zaburzeniami u dzieci, młodzieży i dorosłych.

Ten drugi aspekt naukowych dokonań Habilitantki – bez wątpienia ważny – budzi następującą wątpliwość: czy zainicjowanie i redakcja naukowa czasopisma może stanowić osiągnięcie naukowe w myśl zapisu art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.)?

Zgodnie z tą ustawą osiągnięcie naukowe może stanowić:

- 1) dzieło opublikowane w całości lub w zasadniczej części, albo jednotematyczny cykl publikacji;

- 2) zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Wydaje się, że „Logopedia Silesiana” mogłaby być urzeczywistnieniem osiągnięcia naukowego opisanego w punkcie drugim jako „oryginalne osiągnięcie projektowe”. W moim przekonaniu „Logopedia Silesiana” to bardzo znacząca część naukowej aktywności Habilitantki, jednak nie powinna być ujmowana jako „osiągnięcie naukowe” w rozumieniu ustawy po stopniach i tytule naukowym. Należy jednak podkreślić rangę stworzonego przez dr Olę Przybyłą czasopisma, które zajmuje mocną pozycję wśród wydawnictw periodycznych podejmujących problematykę logopedyczną, stając się niejako wizytówką śląskiego ośrodka naukowego w środowisku logopedów. „Logopedia Silesiana” jest rocznikiem, który ukazuje się od 2012 roku, w ostatniej ocenie parametryzacyjnej otrzymał 20 punktów, figuruje w wielu bazach referencyjnych (BazHum, CEHSH, CEEOL, ERIH Plus, ICI Journals Master List, PBN/POL-index), korzysta z programu MNiSW „Wsparcie dla czasopism naukowych”, ukazuje się w dostępie otwartym i – co najważniejsze – w świadomości badaczy zyskał już wysoką pozycję naukową. Czasopismo ma charakter interdyscyplinarny i międzynarodowy. Na jego łamach ukazują się prace przeglądowe i empiryczne dotyczące języka i mowy w normie i zaburzeniach autorów reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny naukowe. Jego merytoryczny poziom gwarantują autorytety naukowe tworzące Komitet Redakcyjny, Radę Naukową i Recenzencką, które udało się dr Oldze Przybyli pozyskać w Polsce i na świecie.

Konkluzje pierwszej części recenzji

Dr Olga Przybyła jest badaczem samodzielnym i twórczym. Jako lingwistka skupia się na rozpoznaniu biologicznych i socjokulturowych uwarunkowań rozwoju kompetencji i sprawności językowych oraz komunikacyjnych w normie i patologii. Naukowa wartość dokonań Habilitantki wyraża się na kilku płaszczyznach:

1. otwarcie badań lingwistycznych i logopedycznych na problematykę przetwarzania sensorycznego i programowania motorycznego w aspekcie językowego i poznawczego rozwoju dziecka,

2. opisanie uwarunkowań mowy, umiejscowionych pomiędzy jej anatomicznymi i lingwistycznymi podstawami,
3. poszerzanie refleksji nad sensorycznymi i motorycznymi determinantami czynności językowych i poznawczych – od artykulacji do gatunku wypowiedzi, czytania, pisania i narracji,
4. aplikacja badań nad sensomotorycznymi uwarunkowaniami języka w dydaktyce kształcenia językowego i terapii logopedycznej dzieci z dysfunkcjami rozwojowymi,
5. połączenie badań jakościowych i ilościowych w rozpoznaniu, opisie i obiektywizacji sensorycznych zaburzeń jako czynnika determinującego językowy rozwój dziecka,
6. krytyczna postawa wobec obowiązujących dotąd standardów w diagnozowaniu dziecka z zaburzeniami rozwoju mowy oraz dystans poznawczy wobec praktyki orzeczniczej utrwalonej w systemie oświaty.

Osiągnięcia naukowe dr Olgi Przybyli plasują się na gruncie lingwistyki. Z tej perspektywy Habilitantka interpretuje zjawiska rozwojowe, opisywane dotąd na gruncie innych dziedzin naukowych: nauk medycznych i społecznych. Przyjęta przez dr Olgę Przybyłą metodologia badawcza dobrze służy poznaniu zjawisk językowych związanych z rozwojem dziecka na potrzeby logopedii i dydaktyki języka polskiego.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Dorobek naukowy dr Olgi Przybyli jest tematycznie spójny, narastał systematycznie i pogłębiał refleksję nad biologicznymi uwarunkowaniami rozwoju zdolności językowych. W ciągu kilku lat pracy – najpierw dydaktycznej, a potem naukowej – doskonalił się warsztat badawczy Habilitantki, która swoje doświadczenia zawodowe i badania empiryczne po doktoracie ogniskowała wokół problemów związanych z trudnościami rozwojowymi i edukacyjnymi dziecka. Jej dotychczasowe opracowania (publikowane w formie artykułów i prezentowane na konferencjach naukowych) stanowią krok w odkryciu reguł rozwoju mózgu, umysłu i języka.

Zapowiedziane w Autoreferacie wyniki dalszych badań nad zaburzeniami integracji i koordynacji w kontekście rozwoju sprawności narracyjnych oraz czynności czytania i pisania już ukazały się drukiem. Artykuł *Kompetencja narracyjna uczniów z zaburzeniami w rozwoju*

koordynacji jest opublikowany w „Logopedii” (2018, t. 48, z. 2), natomiast opracowanie *Trudności w czytaniu i pisaniu dzieci z zaburzeniami motorycznymi o podłożu sensorycznym – uczeń z dyspraksją na lekcjach języka polskiego* w czasopiśmie „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” (2018, t. 27), co wskazuje na płynność naukowego rozwoju Habilitantki.

Na pozostały dorobek naukowy dr Olgi Przybyli składa się jedna monografia (na podstawie rozprawy doktorskiej: *Akty mowy w języku nauczycieli*) i liczne artykuły naukowe, których tematyka obejmuje następujące problemy badawcze:

- 1) teoria aktów mowy i pragmalingwistyka,
- 2) dydaktyka języka i kształcenie nauczycieli,
- 3) językowy obraz świata – paremia, leksyka i odmiany współczesnej polszczyzny,
- 4) wczesna interwencja logopedyczna,
- 5) specjalne potrzeby edukacyjne.

Zestawiona bibliografia prac autorstwa dr Olgi Przybyli obejmuje 63 artykuły autorskie i współautorskie, 4 recenzje i 11 tekstów popularnonaukowych (sprawozdania z konferencji i informacje o działalności Centrum Logopedycznego w Uniwersytecie Śląskim, którym przez wiele lat kierowała). Jest to dorobek ilościowo bogaty, szeroki zakresowo i spójny. Jego narastanie w czasie to też porządek kształtowania się naukowej refleksji, kiedy wychodząc od opisu użycia języka w systemie szkolnym z perspektywy nauczyciela i ucznia, z uwzględnieniem uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, nabywania języka w ontogenezie a także metod językowego kształcenia w szkole na różnych etapach edukacji i w związku z różnymi rozwojowymi uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dochodzi Habilitantka do mechanizmów, które użycie języka i językowe kształcenie warunkują.

Stałą aktywność naukową dr Olgi Przybyli określa też Jej uczestnictwo w konferencjach naukowych, pracach kilku Komitetów Naukowych i Redakcyjnych czasopism naukowych, działalności w różnych gremiach naukowych. Po doktoracie dr Olga Przybyla wygłosiła 66 referatów na konferencjach krajowych i międzynarodowych, gdzie poddawała pod dyskusję przyjęte rozwiązania metodologiczne i prezentowała wyniki swoich badań. Jest członkiem Komitetu Redakcyjnego najważniejszego organu Polskiego Towarzystwa Logopedycznego – „Logopedii”, oraz serii wydawniczej Uniwersytetu Rzeszowskiego pt. „Głos – Język – Komunikacja”, a także Komitetu Naukowego „Biuletynu Logopedycznego” czasopisma popularnonaukowego wydawanego przez PTL. Od kilku kadencji jest członkiem Zarządu

Głównego Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, a od 2020 roku również członkiem Zespołu Rozwoju i Zaburzeń mowy Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN.

Drogę do naukowego awansu i swojej zawodowej pozycji dr Olga Przybyła przemierzała angażując się w różne aktywności społeczne (cykliczne zajęcia z zakresu twórczego uczenia się dla uczniów klas licealnych, zajęcia warsztatowe dla uczniów w Bibliotece Publicznej, zajęcia teatralne, zespołowy projekt nauczania blokowego), co ukształtowało głęboko humanistyczną postawę przyszłego naukowca i logopedy. Po doktoracie, jako pracownik naukowo-dydaktyczny, Habilitantka włączyła się w organizowanie życia studenckiego – założyła Polonistyczne Koło Młodych Dydaktyków i przez kilka lat (2003-2010) była jego opiekunem naukowym. W ramach działalności tego koła zainicjowała cykliczne studenckie konferencje naukowe, stając się ich współorganizatorem, zapoczątkowała cykl wykładów otwartych, wyjazdów studyjnych, kursów i warsztatów naukowo-szkoleniowych oraz projektów naukowo-dydaktycznych dla szkół podstawowych i gimnazjalnych, włączając w zakres działalności młodych dydaktyków również wątki związane z kształceniem integracyjnym i specyfiką nauczania dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych, zgodnie z najnowszymi odkryciami neurobiologii i neurolingwistyki. Działalność Koła była wielokrotnie prezentowana na Festiwalu Nauki. Jako ceniony dydaktyk dr Olga Przybyła przez kilkanaście lat (2002-2014) uczestniczyła w pracach Komitetu Okręgowego Olimpiady Literatury i Języka Polskiego w Katowicach i wciąż wspiera działania szkół w popularyzacji języka, literatury i kultury polskiej. Jako logopeda i kierownik śląskich studiów logopedycznych zainicjowała i w latach 2008-2017 organizowała cykliczne konferencje naukowo-szkoleniowe z okazji Światowego Dnia Osób Jąkających się, Logopedyczne Dni Uniwersytetu Śląskiego, które stały się tradycyjnym wydarzeniem naukowym w życiu uczelni, a w ramach Centrum Logopedii – specjalistyczne kursy i szkolenia dla logopedów, lekarzy, pedagogów terapeutów oraz rodziców. Pani dr Olga Przybyła z ogromną determinacją działała też na rzecz środowiska akademickiego popularyzując naukę, a jej osiągnięcia organizacyjne i ogromne zaangażowanie w pracę społeczną były wielokrotnie nagradzane: w 2008 roku otrzymała nagrodę Rektora Uniwersytetu Śląskiego, a w 2014 roku była nominowana w konkursie *Laur Studencki* w kategorii „Przyjaciel studenta”.

Jako pracownik Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej i wieloletni kierownik Centrum Logopedii dr Olga Przybyła prowadzi wykłady i ćwiczenia z przedmiotów kursowych na studiach polonistycznych i zajęcia specjalistyczne na studiach podyplomowych z zakresu logopedii, neurologopedii i surdologopedii w macierzystej uczelni i w innych ośrodkach w

Polsce organizujących doskonalenie zawodowe nauczycieli oraz kształcenie kwalifikacyjne i specjalizacyjne logopedów. Zaangażowanie dr Olgi Przybyli w działalność dydaktyczną jest nie do przecenienia. Jako kierownik Studiów Podyplomowych Kwalifikacyjnych Logopedii i Medialnej Emisji Głosu zreformowała i zaktualizowała kształcenie logopedyczne na poziomie podstawowym. Po konsultacjach z innymi ośrodkami akademickimi i nawiązaniu współpracy z Uniwersytetem Medycznym i Uniwersyteckim Centrum Klinicznym rozwinęła ofertę dydaktyczną o studia specjalizacyjne dla logopedów w zakresie neurologopedii i surdologopedii, ułożyła ich program odpowiadający obowiązującym w Polsce i na świecie standardom, nadała im rangę uzyskując honorowy patronat naukowych autorytetów z zakresu logopedii i nauk pokrewnych. Jako główny koordynator uczestniczyła też w międzynarodowym projekcie naukowo- dydaktycznym *Network for Tubing Standars and Quality of Education programmes for Speach and Language Therapist in Europe*, prowadzonym pod egidą Stałego Komitetu Terapeutów Mowy i Języka Unii Europejskiej (CPLOL), którego celem było ustalenie standardu kształcenia logopedów w Europie. Jako dydaktyk języka polskiego dwukrotnie była wykonawcą w dwóch zespołowych projektach badawczych: *Badania nad komunikatywnością i funkcjami podręczników do kształcenia językowego w zreformowanej szkole* (Grant KBN, 2005-2007)), oraz *Wiedza o języku ojczystym we współczesnej szkole* (grant MNiSW, 2009-2012).

Te i inne aktywności opisane w Autoreferacie i udokumentowane w licznych załącznikach pokazują dużą aktywność społeczną, szeroką działalność popularyzatorską, szczególne umiejętności organizacyjne i wysoką sprawczość Habilitantki we wszystkich przedsięwzięciach.

Konkluzja

Osiągnięcie naukowe zaprezentowane przez Panią dr Olę Przybyłą ma charakter twórczy i stanowi istotny wkład w rozwój badań naukowych. Zakres i waga osiągnięcia naukowego, a także pozostałego dorobku, na który składają się prace naukowe, aktywność dydaktyczna i organizacyjna, działania na rzecz środowiska naukowego i pozauczelnianego, przemawiają za tym, by stwierdzić, że Habilitantka spełnia wszelkie wymagania stawiane habilitantom.

Pani dr Olga Przybyła podjęła w swych badaniach problemy podstawowe dla swego obszaru badawczego – lingwistyki i logopedii, wykazała się umiejętnościami w zakresie samodzielnego formułowania problemów badawczych, planowania i realizowania badań

naukowych, których wynikiem są opracowania o istotnych walorach teoretycznych i praktycznych. Spełnia przy tym również inne proceduralne wymagania, aktywnie uczestnicząc w życiu naukowym swojej Uczelni, podejmując współpracę z innymi ośrodkami naukowymi w Polsce, włączając się w działania naukowe o zasięgu międzynarodowym.

Wniosek

Podsumowując powyższe, w świetle art. 16, 18 i 18A ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 nr 65 poz. 595, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 165), biorąc pod uwagę pozytywne oceny dorobku naukowego Habilitantki oraz osiągnięcia naukowego w postaci jednotematycznego cyklu artykułów, wnioskuję o nadanie dr Oldze Przybyli stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo

Dr hab. Jolanta Panasiuk, prof. UMCS

